ACADEMIC RESEARCH IN EDUCATIONAL SCIENCES VOLUME 2 | ISSUE 3 | 2021
ISSN: 2181-1385
Scientific Journal Impact Factor (SJIF) 2021: 5.723
DOI: 10.24411/2181-1385-2021-00550

СОВЕТ ҲУКУМАТИ АМАЛГА ОШИРГАН ЖАМОАЛАШТИРИШ СИЁСАТИНИНГ ЖИЗЗАХ ИЖТИМОИЙ ҲАЁТИГА ТАЪСИРИ ХУСУСИДА

Акбар Мажидов
Жиззах давлат педагогика институти ўқитувчиси

Анвар Мажидов
Жиззах давлат педагогика институти ўқитувчиси

АННОТАЦИЯ

Мазкур маколада Совет ҳукумати томонидан олиб борилган жамоалаштириш сиёсатининг Жиззах ижтимоий ҳаётига салбий таъсири хусусидаги муаллифнинг фикр-мулоҳазалари баён қилинган.

Калит сўзлар: Совет ҳукумати, “қулоқ”, “халқ душмани”, “социалистик инсонпарварлик”, қатағон, Зомин, колхоз, совхоз, истиқлол.

ON THE IMPACT OF THE COLLECTIVE POLICY IMPLEMENTED BY THE SOVIET GOVERNMENT ON THE SOCIAL LIFE OF JIZZAKH

Akbar Majidov
Teacher of Jizzakh State Pedagogical Institute

Anvar Majidov
Teacher of Jizzakh State Pedagogical Institute

ABSTRACT

Author in this article expressed the policy of society which the government of Sovet made effected negative the social life of Jizzakh.

Keywords: government of Sovet, khulokh, kholxoz, sovxoz, prohibition, independence, Zamin.

КИРИШ

Ўзбекистоннинг истиқлолга эришиши ва миллий мустақилликни мустаҳкамлаш йўлидаги ўтаётган йигирма тўққиз йил мобайнидаги ижтимоий-иқтисодий, сиёсий жараёндаги ҳаракатлар республика аҳолисининг руҳий

ISSN: 2181-1385
Scientific Journal Impact Factor (SJIF) 2021: 5.723
DOI: 10.24411/2181-1385-2021-00550

ҳамда яратувчилик куч-қувватини кўтарди, уларни яқин ва узоқ ўтмишни, ҳаётнинг ҳамма соҳаларидаги тараққиёт учун интеллектуал, ижодий потенциалини англашга ундади. Бу эса биринчи навбатда ўтмиш тарихий хотираларин тиклаш ёрдамида ҳозирги даврни, ижтимоий-иқтисодий ҳаётдаги содир бўлаётган жараёнларни чуқур англаб етишни тақозо қилади.

Мустақиллик йилларида тарих фанимизда ҳам том маънода инқилобий ўзгаришлар юз бериб, неча йиллар давомида бузиб талқин этилган ёки яшириб келинган тарихий воқеаларни холислик, тарихийлик, ҳаққонийлик тамойиллари асосида тадқиқ қилишга киришилди. Хусусан, Ўзбекистон Республикаси Биринчи Президенти И.А.Каримовнинг “Тарихий хотирасиз келажак йўқ” асарида “...Шўро даврида ўзбек миллати тарихи бузиб” кўрсатилганлиги, чалкаштириб ёритилганлиги алоҳида таъкидлаб ўтилади [1:149].

Эндиликда асрлар давомида эзилган, шаъни ва ғурури ерга урилган халқимизнинг эзгу ниятлари рўёбга чиқа бошлади. Ватанимиз тарихшунослигида, унинг фидойи намоёндалари илмий фаолиятидаги жиддий, ижобий ўзгаришлар ҳамда эришилаётган ютуқлар бунинг яққол далилидир.

АДАБИЁТЛАР ТАҲЛИЛИ ВА МЕТОДОЛОГИЯ

Мақола ёзишда асос сифатида А.Набиевнинг “Мустақиллик учун кураш ёхуд парчаланган Туркистон тарихи” асаридан асосий манба сифатида фойдаланилди. Шунингдек, мақолада “Колхоз ғалабаси” газетасининг 1935-36-37- йиллардаги “Ботиров-савдогар”, “Жиноятчи қишлоқ вакили”, “Мўминовга қақшатқич зарба берилди”, “Янги обод” колхози ётлар қўлида”, “Бирлашган колхози қулоқлардан тозалансин ”, “Ўқитувчилар сафини душман унсурларидан тозалаймиз” каби мавзудаги мақолалардан ҳам кенг фойдаланилди.

Тадқиқотнинг назарий-услубий асослари бўлиб, тарих фанида шу пайтгача маълум бўлган тарихийлик, илмий холислик, тизимлилик (системалилик), детерминизм тамойиллари, тарихий-типологик услуб, хронологик услуб, тарихий таққослаш услуби, тарихий-тизимлилик услуби, диахрон услуб, дедуктив услуб, индуксия-дедуксия, интуиция усуллари қўлланилди.

МУҲОКАМА ВА НАТИЖАЛАР

Бизга яқин тарихимиздан маълумки, коммунистик тузум жаҳонда VII аср бошларидан бери яшаб келаётган муқаддас Ислом динини Туркистонда йўқ

ISSN: 2181-1385
Scientific Journal Impact Factor (SJIF) 2021: 5.723
DOI: 10.24411/2181-1385-2021-00550

қилмоқчи бўлди. У 1918 йилдан 1950 йиллар ўрталарigача янги империяни мустаҳкамлаш учун табақаларга ажратиш сиёсатини олиб бориб, 6 млн. туркистонликни “миллатчи”, “пантуркист”, “панисломист”, “халқ душмани”, “қулоқ” ва “империалистлар малайи” каби тамғалар билан қоралаб қатағон қилди ва қириб ташлади [2:92].

Дарҳақиқат, Совет давлати эълон қилган “социалистик инсонпарварлик”, адолат ҳақидаги ғоялар билан ҳақиқий воқелик ўртасида катта зиддиятлар мавжуд эди. Бу ҳол миллий маънавий ҳаётнинг асл моҳиятини нотўғри тушуниш ва кўп асрлик маънавий қадриятларни йўқ қилишга уриниш билан ифодаланади. Бу ҳол айниқса қатағонлик хатти-ҳаракатлари остида айниқса кучайиб борди. Кўриб чиқилаётган даврда Ўзбекистонда инсонийлик ва демократия принципларини оёқ ости қиладиган, ҳар қандай ўзгача фикр юритишни куч билан бўғадиган оммавий ўзбошимчалик ва зўрлик билан Ватанга собиқ неча ўн минглаб кишилар қириб ташланган тоталитар тартибот қарор топди ва кучая борди. Натижада большевиклар давлатининг 1930 йиллар охирида ўз халқига нисбатан қатағонлари айниқса кенг кўламда авж олди. Бир туман ёки қишлоқ миқёсида бирорта раҳбар “халқ душмани” га айлантирилган бўлса, унинг “думи” сифатида яна 50-60 киши ўз юртдан бадарға қилинган ёки қамалган эди. Шунинг учун ҳам қатағонлар республиканинг ижтимоий-сиёсий ҳаётини ларзага келтирди, кишиларда доимий қўрқув уйғотди.

Иттифоқнинг жазо органлари ва унинг республикадаги тузилмалари бир неча айбсиз кишилар устидан сохта “ишлар”ни тўқиб чиқдилар, оммавий хибсга олишлар уюштирилди, минглаб жамоат арбоблари, йирик олимлар, адабиёт ва санъат арбоблари, хўжалик кадрлари, ишчилар, деҳқонлар, дин вакиллари ва бошқалар судсиз-сўроқсиз қамоққа ташландилар [3:323].

Аввало бунга Совет ҳукуматининг ҳокимият тепасига келган вақтдан бошлаб амалга оширган сиёсатининг ғоявий ва амалий жиҳатдан камчиликларга тўла эканлиги сабаб бўлди. Оқибатда аҳоли уч тоифага бўлиниб кетди. Чунончи улардан биринчи тоифали одамлар Совет ҳукуматининг берган ваъдаларига ишониб, улар томонга ўтган бўлса, иккинчи тоифа одамлари эса кўпроқ ўз манфаатларини кўзлаб Совет ҳокимиятини тан олганлар ва шунингдек учинчи тоифа эса ушбу ҳокимиятга ишонмайдиган, ўз-ўзидан шубҳасиз у томонга ўтишдан бош тортган инсонлар эди.

Хўш, ушбу жараёнлар Жиззах воҳасида қай тариқа кечган эди?

Ўрганилаётган давр ҳужжатларидан аниқлаш мумкинки, ўз манфаати учун Совет ҳокимияти томонга ўтганлар мустаҳкам бўлмаган тузумдан

ISSN: 2181-1385
Scientific Journal Impact Factor (SJIF) 2021: 5.723
DOI: 10.24411/2181-1385-2021-00550

фойдаланиб кўплаб нохушликлар (жамоа мулкини ўзлаштириш, аҳоли орасида тарғибот олиб бориш ва бошқалар) қиладилар, лекин Совет ҳукумати вакиллари буни бўрттириб, ўз душманлари, ҳақиқий тузумга қарши ер-мулкдорларни батамом йўқотиш учун фойдаланадилар. Чунончи, “Колхоз ғалабаси” газетасида ёзилишича “...Ҳали бизнинг колхозимизда (“Сталин” колхози ҳақида сўз бормоқда”) бир қисм яхши жонкуяр бошлиқлар бўлиши билан кўпгина колхозларимизда синфият ва уларнинг қуйруқлари сақланиб туради. Айрим колхоз бошлиқларининг балки бутун турмуши жиноятдан иборат, сайлов даврида шундай колхознинг мулкини талаган ва унинг молларини яхши сақламаган, колхозда меҳнатни яхши ташкил этмаган ва уни емиришга ҳаракат қилган колхоз бошлиқларини раҳмсиз равишда ишдан ҳайдаш, уларнинг ўрнига яхши ударник колхозчи эр ва аёллардан сайлаш керак. Қишлоқда колхозга сайланиб қолган қулоқлар ўзларининг ниятларини ва кирдикорларини яшириб қолиш мақсадида кўпгина колхозчиларни сайловга келтирмаслик учун ҳаракат қиладилар. Яна бошқа рангдаги ҳунарларини ҳам ахтариб кўрадилар. Қишлоқ активи ўзининг теварагига колхозчиларни топиб қулоқнинг бу соҳадаги ҳаракатига кескин зарба бериши керак [4]. Шу каби баҳоналар асосида тузум душманлари деб ҳукуматни қўлламаганларни йўқ қилишга киришилади.

Архив материалларидан бизга маълум бўлишича, Совет ҳукумати вакиллари мафкурадан четга чиқиб белгиланган вазифаларни бажармаётган инсонларга турли баҳоналар билан “қулоқ”, “халқ душмани” номини қўйишга ҳам бордилар. Чунончи, Жиззах воҳаси Зомин ҳудудидаги Аччи қишлоқ советига қарашли Бешкуби қишлоғида яшовчи Осан Ботиров қишлоғида чакана савдогарлик билан шуғулланган учун, бўрттирилиб у колхозда ишламаяпти, кимлар биландир алоқа қиляпти, “халқ душмани” деб мазкур шахсга нисбатан тазйиқ оширилади [5].

Яна тарихий далилларга мурожаат қиламиз: Зомин тумани “Колхоз ғалабаси” газетасининг 1935 йил январ ойи сонида “Жиноятчи қишлоқ вакили” мақоласи эълон қилинади. Унда Бешбулоқ даҳа Бозахона қишлоқ вакили Ҳазратқулов якка хўжаликларни “Сен қулоқ бўлдинг!” баҳонасида қўрқитиб пора олганлиги, бермаганлар эса қишлоқлардан кетишга мажбур бўлаётганлиги айтилади. Масалан, мазкур қишлоқ фуқароси Собиров Фармон Шамурзоқовдан 3 пуд буғдой, 3 пуд арпа, 6 пуд ғаллани “уруғлик” деб ўзлаштирб олиб қўяди. Бундан ташқари бир неча қулоқлардан “сени қулоқликдан оқлайман” деб 500 сўм пул ундиришга эришади. Қизиғи шундаки, мазкур мақолада Даҳа совети

ISSN: 2181-1385
Scientific Journal Impact Factor (SJIF) 2021: 5.723
DOI: 10.24411/2181-1385-2021-00550

раиси Мирзаёров бу инсоннинг кирдикорларини билса-да, лекин аҳамият бермаганлиги ҳам ёритилади [6].

Бироқ, шуни ҳам таъкидлаш лозимки, Совет ҳукумати томонига ўтган раҳбар ходимлар орасида халқпарварлари ҳам анчагина бўлган. Бу раҳбарлар у хоҳ совет колхози аъзоси бўлсин, хоҳ "қулоқ" бўлсин барчага бирдай муносабатда бўлишга ҳаракат қилардилар. Лекин бундай кимсаларни Совет ҳокимияти иложи борича арзимаган баҳоналар билан ишдан бўшатишга, ҳатто жиноий жавобгарликка тортишга ҳаракат қиларди. Халқпарвар инсонлардан бири Култепа қишлоқ советининг раиси Мўминов эди. У раисликка ўтирганидан буён партияга етарли хизмат қилмади, "қулоқ"лар билан майхўрлик қилиб юрибди деган баҳоналар билан лавозимидан олинади ва бошқа қишлоқ советларига ибрат бўлиши учун туман прокурорига топширилади [7].

Яна бир элпарвар инсонлардан бири ўша вақтдаги Зомин тумани Четариқ советининг "Янги обод" колхози раиси Ҳайдар Турдиалиев эди. Мазкур шахс Мирзачўл туманидан "қулоқ" бўлиб келган Остон Нортоев, Ҳайдар Чапақолов ва Толибой Мисировларни колхозга киритганлиги учун турли ваъжлар билан кескин тазйиққа учрайди [8].

Совет ҳукумати нафақат қулоқларга, балки отаси қулоқ бўлган, қариндоши қулоқ бўлганларга ҳам "Сен қулоқнинг қариндошисан" баҳонасида кучли тазйиқ ўтказган. Масалан, Четариқ қишлоқ советига қарашли "Бирлашган" колхози раиси Димиқул Қорабеков ана шундай инсонлардан бўлиб, отаси катта ер-мулки туфайли қулоқ қилинган эди. Натижада эса унга шу баҳона билан тазйиқ ўтказилади. Бир неча бор газетада "Бирлашган колхози қулоқлардан тозалансин!", "Қулоқлар супуриб ташлансин" номлари остида мақолалар чоп этилади [9].

Далилларга суянадиган бўлсак, Зоминнинг Ём қишлоғилик Аллаёр қози, Дониёр қози, Маматқул бойвачча каби қулоқ қилинганларнинг ўғиллари бўлмиш Мамадиёр, Аҳмадиёр, Нурулла, Сайдулла, Ҳакимлар ҳам колхоз тузилишига қаршиликда ҳамда давлатга хиёнат қилганликда айбланиб қўлга олинади. Ёки бўлмаса, Зомин қишлоқ мактабида ишлаган Аҳад Самиев имомлик қилгани учун, Мамат Латипов ўтмишда бой савдогар фарзанди бўлгани учун ва яна шундай инсонлардан Ўткунчи Ибраҳимова, Қурбон Азимов, Норқулов кабилар 1937 йилда ишдан олинади. Ҳатто уларнинг айримлари қулоқ қилинади [10].

ISSN: 2181-1385
Scientific Journal Impact Factor (SJIF) 2021: 5.723
DOI: 10.24411/2181-1385-2021-00550

Дарҳақиқат, Советлар томонидан олиб борилган бу мудҳиш сиёсат баъзи ҳолларда бутун-бутун оилаларнинг бўлиниб кетишига, кишиларнинг шахсий фожеаларига айланиб қолишига сабаб бўлган. Кишилар ўз номини оқлаш учун, ишга тикланиш учун, талабалигини тиклаш учун ҳаттоки, ўз отаси, укаси ёки акасидан воз кечишига, умуман ижтимоий келиб чиқишини яширишга мажбур бўлдилар. Архив манбалари билан танишиш асносида, қуриладиган совет давлатининг тузилиши ва мазмун-моҳиятини қандай бўлишини билмай туриб, кичик камчилиги ва хатоси учун ҳам фуқароларнинг жавобгарликка тортилганлиги ёки партиявий жазо олганлигини гувоҳи бўлишимиз мумкин [11].

ХУЛОСА ВА ТАКЛИФЛАР

Хуллас, тадқиқ этилаётган йилларда мустамлака сиёсатини кўкларга кўтаришга ҳаракат қиладиган, қатағон аппаратини ишга солишга имкон берадиган тузум шаклландики, бу республиканинг бошқа ҳудудлари каби Жиззах воҳасида ҳам ўзига хос тарзда амалга оширилиб борилди. Мазкур ҳудудда ҳам давлат хўжаликларида ишлаган, партия ташкилотларида фаолият юритган ходимлар арзимаган айбловлар билан партиядан ўчирилиб, ишдан ҳайдалган.

Чунончи, қишлоқларда бой деҳқонлар, ўрта ҳол деҳқонлардан тортиб олинган ерларда деҳқончилик қилишга мустабид тузум ҳали тайёр бўлмаса ҳам, улардан мусодара қилиб олинган қора мол, қўйлар, эчкилар, от улов, эшакларни бир жойга жамлаб, парвариш қилишга шароит мутлақо яратилмаган бўлсада, қишлоқ хўжалик артеллари, коммуналар, колхоз, совхозлар тузишга киришилди. Янги тузилган хўжаликларни бошқаришга ҳали ерли халқ вакилларидан саводли мутахассис кадрлар деярли етишмасди.

Шунинг учун Ўзбекистоннинг пойтахти Самарқанд ва собиқ СССРнинг Европа қисмидан ерли халқ тилини, урф-одатларини, маҳаллий шароитини билмайдиган кишиларни келтирилиб раислик, совхоз директори, райком секретари, ижроия қўмитасининг секретари лавозимларига қўйиш ҳаракати яққол кўзга ташланади. Бу ҳолат эса биринчидан, янги ташкил топадиган ташкилотларнинг қишлоқ аҳолисини жипслаштириб, аҳилликда меҳнат қилишни мақсадга мувофиқ ташкил эта олмаганлигидан далолат берса, иккинчидан, ўша вақтларда маҳаллий аҳоли ташқаридан келтириб, зўравонлик билан тузилаётган ташкилотларнинг ҳақиқатдан ўзларига мақбул ёки мақбул эмаслигидан далолат беради.

ISSN: 2181-1385
Scientific Journal Impact Factor (SJIF) 2021: 5.723
DOI: 10.24411/2181-1385-2021-00550

REFERENCES

1. Каримов И.А. Тарихий хотрасиз келажак йўқ. /Биз келажагимизни ўз қўлимиз билан қурамиз. Т-7. Т.:"Ўзбекистон", 1999.
2. А.Набиев. Мустақиллик учун кураш ёхуд парчаланган Туркистон тарихи. Т.: "Ёзувчи", 1998.
3. Ўзбекистоннинг янги тарихи. Иккинчи китоб. Ўзбекистон совет мустамлакачилиги даврида."Барча вазифаларни ҳал этатурған сиёсий маърака". Зомин. "Колхоз ғалабаси" газетаси. 1935 йил 2 феврал сони.
4. "Ботиров-савдогар". Зомин. "Колхоз ғалабаси" газетаси. 1935 йил 19 январ сони.
5. "Жиноятчи қишлоқ вакили". Зомин. "Колхоз ғалабаси" газетаси. 1935 йил 19 январ сони.
6. "Мўминовга қақшатқич зарба берилди". Зомин. "Колхоз ғалабаси" газетаси. 1935 йил 7 феврал сони.
7. "Янги обод" колхози ётлар қўлида". Зомин. "Колхоз ғалабаси" газетаси. 1935 йил 2 феврал сони.
8. "Бирлашган колхози қулоқлардан тозалансин ". Зомин. "Колхоз ғалабаси", 1935 йил 30 март сони.
9. "Ўқитувчилар сафини душман унсурларидан тозалаймиз". Зомин. 1937 йил 12 декабр сони.
10. Алияқулова Д.Д. Совет ҳокимиятининг Ўзбекистондаги қатағон сиёсати ва унинг оқибатлари (XX аср 20-80 йиллари. Жанубий вилоятлар мисолида) т.ф.н.даражаси учун ёзилган диссертация. Т.: 2012.